

en una forma tan especial y tan colpidoramente igual?

Això és el que crec que no ha estat explicat, i voldria donar aquí una idea, en part evident, que en part no ho és tant, i que voldria sotmetre als indoeuropeïstes i eslavistes més entesos que jo. La substitució deu ser deguda al fet que, quan la ment humana s'anà desprendent de boires supersticioses, i la cultura s'anà refinant, se sentí més i més pertot la necessitat de disposar d'un terme diferenciat per a la idea de 'mes', i un altre per a la idea de 'lluna'.¹ En part s'ha recorregut a una sufixació divergent: al. *mond/monat*, a-al. ant. *māno/mānōd*, angl. *moon/month*, ags. *mōna/mōnād*, gòt. *mēna/mēnoþs*, esc. ant. *māni/mānādr*; lit. *mėnū/mėnėsis*, pruss. ant. *menius/menig*.

També en les llengües que han substituït el nom de la lluna per un terme innovador, he de creure que aquest ha triomfat gràcies a aquesta tendència distingidora més o menys instintiva, fos conscient o no. Ara bé, en totes aquestes el nom nou presenta les característiques d'una espècie d'epítet, amb el sentit de 'la brillant, l'esplendorosa'. El gr. *σελήνη*, ve de *σελασ-νᾶ*, derivat de *σέλας* 'esplendor esclatant'. El scr. *cāndrah*, nom de la lluna en els clàssics: *Çudraka*, *Bhart̥hari*, *Kalidassa*, en inoblidables escenes nocturnes de *Vikramōrvaçī*, a la terrassa del Palau de Cristall de Benares: és el mateix que l'adjectiu *candra* 'esplèndid, brillant' (recordem el nom de *Hema-çandra*, i el de l'Emperador *Çandragupta*, successor dels diàdocs alexandrins).

Mentre les dues llengües irànies cabdals mantienien el nom indoeuropeu, altres parlars irànics el canviaren en aquell mateix sentit. En l'antic dialecte maniqueu del pelvi es va trobar un poema líric² dedicat al clar de lluna, on aquesta s'anomena *purmāh-i brāzāg*, traduïble per 'lluna d'esplendor (*purmāh*), lluna plena brillantíssima', on *brāzāg* està format amb el conegut sufix irani mj. *-āk* (= ll. *-icus*, gr. *-αικός*), de formació d'adjectius, i el verb que significa 'resplendir', que apareix en un altre passatge del mateix text, en tercera persona del plural *brāzēnd*. Ja no és, doncs, tan sorprenent que cèltic, eslau i llatí vagin coincidir independentment a formar com a epítet de la lluna un derivat de LEUK- 'brillar, lluir'.

En efecte, aquest valor etimològic del mot està fora de dubte, gràcies a d'altres llengües indoeuropees que presenten formacions comparables, amb un paper gramatical o semàntic més o menys diferent. Com que tota L- es canvia en R- en irani, i OU hi dona AO, LOUK-SNA ha donat en avèstic *raoxšnā*, que allà significa simplement 'llum, claror'. En prussia ant. *lauxnos*, i aquí ja ens acostem més a la lluna, perquè vol dir 'constel·lacions' (traduït *gestirne* en el gloss. d'Elbing).

En les llengües esclaves mateixes, tenim proves palpables que el valor semàntic del mot *luna* fou simplement 'brillantor, resplendor' en general: ucraïnès *lūna*³ o *lūno* vol dir 'reflex', 'resplendor', rus dialectal *luná* 'llampegueig', txec *luna* 'raig, lluíssor', pol. *luna* 'roentor', 'resplendor del foc, o de la llar' (Berneker, *Slaw. Et. Wb.* I, 745; II, 51). Per a la lluita en paleoslau entre els dos sinònims *luna* i *měsecū*, veg. Meillet,

Études sur l'Étymologie et le Vocabulaire du Vieux-Slavec, p. 444; però Meillet es limita a enumerar les dades, i a explicar la morfologia, sense cercar-ne una interpretació semàntica.

I aquí hi ha la idea que sotmeto als especialistes. Crec que, al principi, en les llengües substituïdores, aquesta formació epitètica o adjectival degué començar per aplicar-se només a la lluna plena, o si es vol al clar de lluna. La lluna nova, la lluna a penes creixent, és la que marca el canvi del mes, en el calendari lunar; si se'm permet l'expressió: en el calendari indoeuropeu. I aquesta degué seguir anomenant-se MEN(S)-, àdhuc en les llengües substituïdores, almenys en el principi de l'evolució. Encara en grec clàssic el quart creixent s'anomena amb el nom indoeuropeu de la lluna, posat en diminutiu: *μηνησκοσ* (que ha pogut arribar a designar una mitja lluna, i a l'últim altres objectes d'aquesta forma). Imagino, però, que en rus i aquelles altres llengües esclaves, degué passar al començament el mateix, sinó que les llengües literàries ho han anat simplificant o elaborant cap a d'altres propòsits. Cal dir que no tinc prou evidència en aquestes llengües per provar-ho.

Però en la novel·la russa em sembla veure'n encara senyals. Perquè el rus és de les llengües més conservadores, que ha trigat més a desfer-se de la confusió del mot indoeuropeu. *Měsjats* ha mantingut allí, durant segles, el valor de 'lluna' junt amb el de 'mes'. Més encara, això és fins i tot rus clàssic. He observat l'ús de Tolstoi en milers de pàgines, i no hi he arribat a veure cap cas de *luná*, però sí que n'hi tinc anotats una dotzena de *měsjats* 'lluna'; en el magistral narrador *Zamiatín*, potser el millor de l'era soviètica, la seva novel·la *Peščéra* ('La cova, la caverna'), on contra llargues marxades nocturnes per les muntanyes veïnes del Baikal, sempre hi surt *luná*; i en els innombrables reportatges de les aventures espaials des de 1955, mai no surt més que *luná*, en les revistes i premsa russes.

La llengua literària moderna deu anar-se desentant d'una antigalla, encara amanyagada pel Comte Tolstoi. Altrament he de reconèixer que en les dues novel·les tolstoïanes on es parla més de la lluna, les dues úniques en què les escenes a la claror de l'astre deixen un record inesborrable, es tracta sempre o quasi sempre d'una lluna poc brillant, sigui perquè a penes hagi sortit, sigui perquè es troba en una fase baixa.

En *Tri Stártsa* ('Tres ermitans'), comença de caure el dia i ja brilla la lluna, explica, *měsjats*, i mentre es va enfosquint el crepuscle, el bisbe, assegut a popa, veu com el *měsjats* *zagráet svet po volnám* 'la claror de la lluna llustreja arran de les ones': ben clar que es tracta de la primera fase de la lluna, car la lluna plena no s'alça fins que ja és ben fosc, i en el quart minvant no ho fa fins molt endins de la nit.

Al 'Presoner del Caucas' (§ 4), 'les nits eren fosques — lluna en quart minvant' (*uščerb mėsjatsa*); més enllà, 'les nits eren fosques, tot just havia passat la lluna nova' (literalment 'la lluna tot just acabava de néixer' *toljko narodil-sja*); 'sobre la muntanya, la lluna jove rogejava, girant les banyetes cap amunt', o sigui